مقاله پژوهشی

تبیین عناصر مهم در ارزیابی استاد راهنمای پایان‌نامه دانشجویان علوم پزشکی: یک پژوهش کیفی

بهزاد فولادی، دهقی الهام جهانی‌فرد، زهرا فرشادزاده، عفت عباسی منتظری، الهام مراغی، اکبر بابایی حیدرآبادی*

چکیده

مقدمه: ارزیابی استاد راهنمای پایان‌نامه دانشجویان یکی از موضوعات بسیار مهم در ارتقای سطح علمی و پژوهشی دانشجویان است که کم‌تر به آن توجه شده است. این مطالعه با هدف شناسایی اجزا و عناصر ابزار ارزیابی استاد راهنمای پایان‌نامه دانشجویان علوم پزشکی صورت پذیرفت.

روش‌ها: این مطالعه با رویکرد کیفی و روش تحلیل محتوای متعارف در سال ۱۴۰۰ در دانشگاه علوم پزشکی اهواز انجام شد. جهت انجام مطالعه، پس از مرور مقالات و متون موجود، سؤالات راهنمای مصاحبه در یک جلسه بحث گروهی با مشارکت تیم تحقیق طراحی گردید. داده‌ها با استفاده با مصاحبه ساختارمند (به صورت الکترونیک) و بحث گروهی با اساتید و دانشجویان، به روش نمونه‌گیری هدف‌مند از ذی‌نفعان گردآوری گردید. جهت تحلیل داده‌ها، از مراحل پیشنهادی لادمن و گرانهیم (Graneheim & Lundman) استفاده شد.

نتایج: در این پژوهش ۲۲ نفر از اعضای هیأت‌علمی و ۱۰ نفر از دانشجویان مشارکت داشتند. از تحلیل داده‌ها گردآوری شده، ۲۶۰ کد اولیه حاصل شد و پس از تحلیل نهایی در جلسات بحث گروهی، ۵۰ کد در قالب سه طبقه دسته‌بندی شد. تعداد ۹ کد در طبقه «توانمندی استاد راهنما »، تعداد ۱۵ کد در طبقه «اخلاق عمومی» و تعداد ۲۶ کد در طبقه «اخلاق حرفه‌ای» به دست آمد.

نتیجه‌گیری: در این پژوهش ۵۰ عامل اصلی به عنوان عناصر و اجزاء ابزار ارزشیابی استاد راهنمای پایان‌نامه دانشجویان شناسایی شد، که می‌تواند در فرآیند ارزشیابی اساتید مورد استفاده قرار گیرد.

واژه‌های کلیدی: ارزشیابی، استاد راهنما، پایان‌نامه، دانشجویان علوم پزشکی

مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی/ ابان ۱۴۰۰؛ ۲۱(۳۴): ۳۵۹ تا ۳۶۹

مقدمه

به‌کارگیری نظام جامع و سیستماتیک ارزشیابی جهت بهبود مداوم کیفیت در نظام آموزش عالی باعث بهبود آموزش و پژوهش در آموزش علوم پزشکی می‌شود(۱).

* **نویسنده مسؤول:** دکتر اکبر بابایی حیدرآبادی (استادیار)، گروه آموزش بهداشت و ارتقاء سلامت، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز، اهواز، ایران. babaeinmz2056@gmail.com

دکتر بهزاد فولادی دهقی (دانشیار)، گروه مهندسی بهداشت حرفه‌ای، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز، اهواز، ایران. (bdehaghi@gmail.com)؛ دکتر الهام جهانی فرد (دانشیار)، گروه حشره شناسی پزشکی و مبارزه با ناقلین، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز، اهواز، ایران. (elham.jahani56@gmail.com)؛ دکتر زهرا فرشادزاده (استادیار)، گروه میکروب شناسی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز، اهواز، ایران. (zahra.farshadzadeh@gmail.com)؛ دکتر عفت عباسی منتظری (استادیار)، گروه میکروب شناسی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز، اهواز، ایران. (ea1347@yahoo.com)؛ دکتر الهام مراغی (استادیار)، گروه آمار و اپیدمیولوژی، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز، اهواز، ایران. (e.maraghi@gmail.com)

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۴/۷، تاریخ اصلاحیه: ۱۴۰۰/۳/۲۵، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۶/۳

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-07]

از آنجایی که ارزشیابی، فرآیندی مدون و نظام‌مند است باید در راستای برنامه‌ریزی صحیح و اجرای موفق برنامه‌های آموزشی و پژوهشی به کار گرفته شود(۲). در همین راستا، یکی از مؤلفه‌های بنیادین در امر آموزش و پژوهش، اعضای هیأت‌علمی هستند که عملکرد ایشان نقش مهمی در کیفیت کلی نظام آموزشی دارد(۳). پایان‌نامه دانشجویان یکی از بهترین مصادیق پژوهش است و فرصتی کم نظیر در جهت تقویت نظام‌های آموزشی محسوب می‌شود که توسط دانشجویان تحت هدایت و راهنمایی اساتید صورت می‌پذیرد(٤).

اساتید در خصوص راهنمایی پایان‌نامه از سبک‌های متفاوتی استفاده می‌کنند. که در چندین مطالعه به بررسی سبک‌های راهنمایی پایان‌نامه پرداخته شده است(٥تا٧). در این خصوص دو سبک رفتاری عمده با عنوان ساختاری و حمایتی می‌توان نام برد. در سبک ساختاری، استاد راهنما، نقش یک سازمان دهنده و مدیر طرح تحقیق را ایفا می‌کند و استقلال اندکی برای دانشجو قائل می‌شود اما در سبک حمایتی، استاد راهنما در سازماندهی و مدیریت پروژه تحقیق، کم‌ترین دخالت را دارد و بیش‌ترین استقلال به دانشجو داده می‌شود(۸). البته در رابطه با راهنمایی پایان‌نامه مشکلات و چالش‌هایی وجود دارد که دونالد و همکاران، آنها را دو بخش عوامل سازمانی و فردی تقسیم‌بندی نمودند. عوامل سازمانی شامل مواردی همچون رابطه استاد راهنما با دانشجو، تعداد دانشجویان تحت سرپرستی استاد و نبود امکانات و خدمات حمایتی مناسب است. عوامل فردی شامل وجود استاد راهنمای نامطلع و غیرمجرب، متفاوت بودن زمینه و علاقه پژوهشی استاد و دانشجو است(۹).

با توجه به نقش حیاتی و تأثیرگذار استاد راهنمای پایان‌نامه، انتخاب استاد راهنما در تحصیلات تکمیلی امری مهم است زیرا فرایند انجام پایان‌نامه امری زمان بر و تخصصی است که در طی آن می‌بایست ارتباط مناسب و پیوسته‌ای بین دانشجو و استاد راهنما برقرار باشد. این ارتباط در دو حیطه نظارت و هدایت گری قابل دسته‌بندی است(۱۰). در همین راستا، در مطالعه جمشیدی و همکاران(۲۰۲۰) به عوامل مؤثر بر چگونگی کنش در انتخاب استاد راهنما از منظر دانشجویان کارشناسی‌ارشد دانشگاه تهران با رویکردی کیفی و با مشارکت ۳۹ دانشجوی کارشناسی‌ارشد پرداخته شد. نتایج نشان داد که کنش میان استاد و دانشجو دارای ساختار ادراکی طراحی شده است که مراحل مختلف این ساختار عبارتند از: ۱. تعیین خواسته ۲. تعیین مسیر ۳. خود ارزیابی ٤. انتخاب(۱۱).

همچنین دباغ و عزیزپور در مطالعه ارزیابی و رتبه‌بندی معیارهای انتخاب استاد راهنما با روش‌های تصمیم‌گیری چند معیاره؛ مطالعه موردی دانشگاه صنعتی ارومیه، بیان داشتند که معیارهای میزان تسلط استاد راهنما به زبان انگلیسی، میزان به‌روز بودن اطلاعات استاد راهنما در خصوص موضوع پژوهش، نظارت مداوم و همکاری و تعامل استاد راهنما برای به فرجام رساندن پژوهش، میزان در دسترس بودن استاد راهنما و رفتار و برخورد استاد راهنما با دانشجو دارای پنج رتبه اول و کم اهمیت‌ترین معیارها جنسیت استاد راهنما و موقعیت اداری استاد راهنما در دانشگاه است. بنابراین، معیارهای کیفی مانند علمی و به‌روز بودن اطلاعات استاد و استفاده از منابع خارجی نسبت به سایر معیارها در انتخاب استاد راهنما در اولویت قرار دارند(۱۲).

بنابراین یکی از مهم‌ترین تصمیم‌ها برای انجام کارهای تحقیقی به منظور انتقال دانش، به ویژه در تحصیلات تکمیلی، انتخاب استاد راهنما است و عوامل متعددی در این زمینه دخیل هستند و در صورت انتخاب نامناسب استاد راهنما مشکلاتی همچون بی انگیزگی در به سرانجام رساندن پایان‌نامه، نارضایتی و پایین بودن کیفیت نتایج پایان‌نامه بوجود خواهد آمد(۱۳). در مطالعه فیلیپس و پیو (Phillips & Pugh) بیان شده است که انتخاب استاد راهنما مهم‌ترین مرحله است و در انتخاب استاد راهنما به سوابق تحقیقاتی استاد راهنما و میزان

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-07]

نزدیکی او در کار تحقیقی دانشجو توجه شود(۵). مینهارد (Mainhard) و همکاران مطرح نمودند که در بیش‌تر دانشگاها، دانشجویان تحقیقات خود را تحت نظارت یک یا دو عضو هیأت‌علمی انجام می‌دهند و اعضای هیأت‌علمی با پشتیبانی از دانشجویان در ارزیابی کیفیت پایان‌نامه نقش مهمی ایفا می‌نمایند(۱۰).

ارزشیابی استاد راهنما می‌تواند تضمین کننده‌ی کیفیت پایان‌نامه است و هیث (Heath) استدلال کرده است که موفقیت در انجام دادن پایان‌نامه به میزان نظارت و راهنمایی استاد راهنما بستگی دارد و او موظف است که زمان و شرایط پشتیبانی لازم را برای پرورش مهارت‌ها و نگرش‌های تحقیقاتی دانشجویان و تضمین یک پژوهش قابل قبول را فراهم آورد(۱٤). البته روشهای مختلفی جهت ارزشیابی کمیت و کیفیت تدریس اعضای هیأت‌علمی وجود دارد (۱۵) ولی تاکنون روش متداولی جهت ارزشیابی استاد راهنمای پایان‌نامه، به صورت مستقل وجود ندارد. قدیریان و همکاران در مطالعه‌ای به چالش‌های نظارت بهتر بر پایان‌نامه‌های دانشجویی از طریق جمع‌آوری دادها به صورت مصاحبه پرداختند. نتایج نشان داد که اصلاح قوانین و مقررات، بهبود کمی و کیفی در آموزش فرادهندگان، بهبود جو تحقیق و نظارت و ارزیابی مؤثر بر پایان‌نامه‌ها به برنامه‌ریزی و توجه بیش‌تری نیاز دارد(۱٦).

بنابراین، با توجه به عدم وجود فرآیندی مستقل جهت ارزشیابی استاد راهنمای پایان‌نامه دانشجویان و نیز این که تاکنون مطالعه‌ای با رویکرد تعیین معیارهای ارزیابی استاد راهنمای پایان‌نامه انجام نشده است، این مطالعه با هدف، تبیین اجزا و عناصر ابزار ارزیابی استاد راهنمای پایان‌نامه دانشجویان علوم پزشکی صورت پذیرفت.

روش‌ها

این مطالعه با رویکرد کیفی و روش تحلیل محتوای متعارف در سال ۱٤۰۰ در دانشگاه علوم پزشکی اهواز با مشارکت ۳۲ نفر از اساتید (۲۲ نفر) و دانشجویان (۱۰ نفر) انجام شد. در این پژوهش داده‌ها با استفاده با مصاحبه ساختارمند (به صورت الکترونیک) و بحث گروهی، به روش نمونه‌گیری هدف‌مند از ذی‌نفعان گردآوری گردید. ذی‌نفعان شامل متخصصان آموزش پزشکی، آموزش الکترونیک، اعضای هیأت‌علمی بالینی و پایه و دانشجویان بودند که با روش نمونه‌گیری هدف‌مند از دانشکده‌های مختلف انتخاب و به مطالعه دعوت شدند. معیار ورود برای اساتید شامل داشتن واحد درسی با دانشجویان تحصیلات تکمیلی، سابقه انجام راهنمایی پایان‌نامه و تمایل به شرکت در پژوهش بود و همچنین معیار ورود برای دانشجویان شامل قرار داشتن در مرحله پایان‌نامه بودن (از تعیین استاد راهنما تا دفاع) و تمایل به شرکت در پژوهش بود. سطح اشباع‌پذیری داده‌ها ملاک ادامه نمونه‌گیری بود به طوری که پس از تحلیل داده‌های ۱۸ نفر از اعضای هیأت‌علمی (از مجموع ۲۲ نفر) و ۸ نفر از دانشجویان (از مجموع ۱۰ نفر)؛ داده‌ی جدیدی حاصل نشد و موارد پایانی جهت اطمینان انجام شد.

جهت انجام مطالعه، پس از مرور مقالات و متون موجود، سؤالات راهنمای مصاحبه در قالب پرسشنامه‌ای باز پاسخ و به صورت الکترونیک در گوگل فرم، در یک جلسه بحث گروهی با مشارکت تیم تحقیق، طراحی گردید. سوال محوری شامل «چه آیتم‌هایی را برای ابزار ارزیابی استاد راهنمای پایان نامه پیشنهاد می دهید؟» بوده است. لینک پرسشنامه (باز پاسخ- سؤالات مصاحبه) جهت تکمیل و پاسخ‌گویی به سؤالات آن به اعضای هیأت‌علمی و دانشجویان و متخصصان آموزش پزشکی مورد نظر ارسال گردید. پس از جمع آوری نتایج حاصل؛ دو جلسه بحث گروهی دو ساعته با مشارکت کنندگان برگزار گردید.

در فرایند تحلیل داده‌های کیفی از مراحل پیشنهادی گرانهایم و لاندمن (Graneheim & Lundman)(۱۷) استفاده شد به طوری که پس از مشارکت افراد در تکمیل پرسشنامه، از سامانه خروجی گرفته شد و پاسخ‌های

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-07]

مشارکت‌کنندگان که به صورت متنی نوشته بودند وارد فایل وورد گردید در قالب دو جلسه بحث گروهی با حضور پنل خبرگان و تیم تحقیق مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در مواردی که پاسخ مشارکت کنندگان دارای ابهام بود و همچنین در مواردی که از پاسخ مشارکت‌کنندگان، منظورهای مختلفی برداشت می‌شد جهت رفع ابهامات و شفافیت، مجددا به مشارکت کنندگان مراجعه شد (چهار مورد).

اعتبار داده‌ها و یافته‌های پژوهش مورد توجه قرار گرفت بدین صورت که مقبولیت داده‌ها با استفاده حداکثر تنوع در نمونه‌ها از لحاظ تخصص، مقطع تحصیلی و نوع دانشکده بررسی شد. به منظور افزایش قابلیت انتقال‌پذیری یافته‌ها؛ تمامی فعالیت‌ها در فرآیند پژوهش ثبت گردید تا امکان پیگیری مسیر پژوهش برای دیگران فراهم شود. جهت افزایش قابلیت همسانی نتایج؛ پاسخ‌های مشارکت کنندگان مورد بازنگری اعضای تیم تحقیق قرار گرفت و تحلیل‌های انجام شده در اختیار چند نفر، استاد صاحب‌نظر قرار گرفت. به منظور تأییدپذیری یافته‌ها؛ تیم تحقیق سعی کرد با استفاده از مشارکت گروهی پیش‌فرض‌های خود را تا حد امکان در روند پژوهش دخالت ندهد.

در این پژوهش ملاحظات اخلاقی رعایت شد به طوریکه ذی‌نفعان قبل از مشارکت در پژوهش از اهداف مطالعه مطلع شدند و با رضایت آگاهانه در مطالعه شرکت کردند. بدین صورت که در پرسشنامه الکترونیک پس از بیان اهداف پژوهش در خصوص رضایت افراد جهت مشارکت در پژوهش و پاسخ دهی کامل به آیتم‌های مورد نظر، سوال گردید. همچنین اطلاعات افراد به صورت کد و بدون ذکر نام و فقط در راستای اهداف مطالعه مورد استفاده قرار گرفت.

نتایج

این پژوهش با مشارکت ۲۲ نفر از اعضای هیأت‌علمی و ۱۰ نفر از دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اهواز انجام شد (جدول یک). از تحلیل داده‌ها گردآوری شده، ۲۶۰ کد اولیه حاصل شد که پس از تحلیل نهایی در جلسات بحث گروهی، ۵۰ کد در قالب سه طبقه دسته‌بندی شد. تعداد ۹ کد در طبقه «توانمندی استاد راهنما»، تعداد ۱۵ کد در طبقه «اخلاق عمومی» و تعداد ۲۶ کد در طبقه «اخلاق حرفه‌ای» به دست آمد (جدول۲).

جدول ۱: مشخصات جمعیت شناختی مشارکت کنندگان

متغییر		فراوانی(درصد)
دانشکده	پزشکی	۸(۲۵٪)
	بهداشت	۵(۱۵٪/۶)
	پرستاری	٤(۱۲٪/۵)
	داروسازی	۵(۱۵٪/۶)
	توابخشی	۳(۹٪/٤)
	پیراپزشکی	٤(۱۲٪/۵)
	دندانپزشکی	۳(۹٪/٤)
مرتبه علمی	دانشجو	۱۰(۳۱٪/۲۵)
	مربی	۳(۹٪/٤)
	استادیار	۱۲(۳۷٪/۵)
	دانشیار	۵(۱۵٪/۶)
	استاد	۲(۶٪/۲۵)

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-07]

جنسیت	مرد	۱۳(٤٠٪/٦)
	زن	۱۹(٦٠٪/٤)

جدول ۲: عناصر مهم در ارزیابی استاد راهنمای پایان‌نامه دانشجویان علوم پزشکی

۱	به روز بودن استاد راهنما از نظر موضوع تحقیق و روش‌های علمی	توانمندی استاد راهنما (عناصر ارزیابی استاد راهنما و طبقه)
۲	تسلط روی نرم‌افزارها و سخت‌افزارهای مورد نیاز جهت پژوهش در حوزه خاص	
۳	آشنایی با مجلات اختصاصی و مراکز علمی در حوزه پژوهشی مورد نظر	
٤	آگاهی از کتب و مقالات معتبر و جدید در حوزه پژوهشی مورد نظر	
٥	آشنایی با کلمات و اصطلاحات تخصصی و معادل انگلیسی آن در حوزه پژوهشی مورد نظر	
٦	توانایی پاسخ علمی به سؤالات و ابهامات دانشجو	
۷	داشتن گفتار و طرز بیان شیوا در انتقال مفاهیم ناآشنا برای دانشجو	
۸	توانایی مدیریت پژوهش و پایان‌نامه	
۹	داشتن معیارهای یک استاد راهنما طبق مقررات	
۱۰	داشتن تعهد و نظم کاری بر اساس برنامه زمانی	اخلاق عمومی (ارتباطی- اجتماعی)
۱۱	در دسترس بودن استاد راهنما و اختصاص زمان کافی برای راهنمایی دانشجو	
۱۲	تعامل مؤثر استاد راهنما با دانشجو در طی مراحل انجام پایان‌نامه	
۱۳	عدم سخت‌گیری بیش از توان دانشجو	
۱٤	نداشتن توقع فراتر از قوانین آموزشی	
۱٥	داشتن حس امنیت، تعهد و حمایت از دانشجو	
۱٦	ایجاد انگیزه پژوهشی و اعتماد به نفس در دانشجو	
۱۷	اعتماد به دانشجو پس از شناخت توانمندی و قابلیت او در طی انجام پایان‌نامه	
۱۸	عدم تحمیل نظرات خود و پذیرفتن نظرات منطقی دانشجو	
۱۹	پرورش بینش و تفکر انتقادی در دانشجو	
۲۰	احترام متقابل استاد راهنما با دانشجو در هنگام انجام پایان‌نامه	
۲۱	شرکت در جلسه دفاع از پایان‌نامه	
۲۲	تلاش در جهت تقویت مهارت‌های پژوهشی دانشجو	
۲۳	حضور استاد در فضای مجازی و پاسخ به پرسش‌های دانشجو در ساعات معین - ایمیل، شبکه‌های اجتماعی	
۲٤	توجه به اصول اخلاقی در حوزه پژوهش	
۲٥	همکاری گام به گام با دانشجو جهت تعیین عنوان و نگارش پروپوزال	اخلاق حرفه‌ای (وظایف تخصصی)
۲٦	پاسخگویی علمی و کافی به سؤالات و ابهامات دانشجو	
۲۷	نظارت استاد راهنما بر تمام مراحل کار دانشجو (از انتخاب موضوع تا تدوین مقاله)	
۲۸	داشتن حساسیت نسبت به انتخاب موضوع متناسب با نیازها و مشکلات جامعه	
۲۹	انتخاب مشاور متناسب با موضوع پایان‌نامه	
۳۰	مشخص کردن جدول زمانی در حیطه و قلمرو تحقیق در جهت جلوگیری از سرگردانی دانشجو	
۳۱	هدایت کار پژوهشی دانشجو بر اساس جدول زمانی	
۳۲	اختصاص ساعات مشخصی از هفته برای دانشجو	
۳۳	تلاش استاد راهنما در جهت رفع موانع علمی و اجرایی سر راه دانشجو	
۳٤	برگزاری جلسات با اعضای تیم پژوهش جهت نظارت بر کار دانشجو	

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-07]

۳۵	اخذ گزارش پیشرفت کار از دانشجو در فواصل زمانی ٦ ماهه
۳٦	گزارش به موقع مشکلات به مسؤول تحصیلات تکمیلی و مدیر گروه
۳۷	گزارش دادن دلیل عدم پیشرفت پایان‌نامه
۳۸	آشنایی استاد راهنما با حوزه تخصصی و قوانین سازمان‌ها و ادارات جهت جلب همکاری انها
۳۹	برنامه‌ریزی جهت دفاع به موقع دانشجو
٤۰	برگزاری یک جلسه پیش دفاع برای دانشجو جهت برطرف کردن ابهامات و مشکلات
٤۱	تشویق و حمایت دانشجو برای شرکت در سمینارها و نشست‌های علمی
٤۲	بررسی محتوای پاورپوینت گزارش پایان‌نامه قبل از جلسه دفاع
٤۳	حمایت علمی استاد راهنما در جلسه دفاع از دانشجو
٤٤	دادن نمره واقعی به دانشجو در جلسه دفاع
٤۵	کمک و هدایت دانشجو در تدوین مقاله استخراج شده از پایان‌نامه
٤٦	پذیرفتن مسؤولیت کیفیت علمی و صحت مطالب پایان‌نامه
٤۷	راهنمایی دانشجو در جهت رفع مشکلات مطرح شده از طرف داوران
٤۸	برنامه‌ریزی هزینه‌های پایان‌نامه متناسب با کار دانشجو جهت جلوگیری از چالش مالی
٤۹	پرداخت هزینه پایان‌نامه به دانشجو مطابق با مقررات و پروپوزال مصوب
۵۰	راهنمایی دانشجو برای تکثیر نسخه اصلی پایان‌نامه

طبقه «توانمندی استاد راهنما»، به مفهوم قابلیت‌ها و توانایی‌هایی که یک عضو هیأت‌علمی باید داشته باشد تا بتواند به طور مطلوبی پایان‌نامه‌ی یک دانشجو را هدایت کند. آیتم‌های این طبقه شامل ۹ کد است که بیش‌تر روی پتانسیل علمی و فنی استاد راهنما تمرکز دارد. در همین راستا یکی از مشارکت‌کنندگان (عضو هیأت‌علمی با مرتبه استادی) اظهار داشت «*در ارزیابی استاد راهنما باید حتما به توانمندی‌های وی توجه داشت و آنها را با معیارهایی ارزیابی کرد. این که فردی که راهنمایی یک پایان‌نامه را به عهده می‌گیره باید از نظر موضوع مورد تحقیق به روز باشه، با منابع تخصصی و مجلات آن حوزه تا حدودی آشنا باشه، حتما کلمات کلیدی مناسب را بشناسه و بتونه به خوبی اینها رو به دانشجوی خود منتقل کنه*». یکی از دانشجویان کارشناسی ارشد در این باره بیان کرد «*یک استاد راهنما علاوه بر تسلط علمی بر جنبه‌های مختلف موضوع؛ باید به خوبی با دانشجو ارتباط برقرار کنه و با بیانی قابل فهم برای دانشجو، وی را راهنمایی کنه، باید بتونه دانشجو را با مجلاتی که در زمینه موضوع خاصی مقاله چاپ کردند آشنا کنه...*».

طبقه «اخلاق عمومی» به مفهوم هنجارهای عمومی در حوزه آکادمیک است و به آداب و اصول عملکردی استاد راهنما بر اساس موازین شرعی، عرفی و مقررات موجود اشاره دارد. در این طبقه ۱۵ کد به دست آمده است که به موضوعاتی مثل اخلاق پژوهش، پاسخ‌گویی و ارتباط با فراگیر، ایجاد انگیزه در دانشجو و غیره اشاره دارد.

در همین رابطه بنظر یکی از مشارکت کنندگان (عضو هیأت‌علمی با مرتبه استادیاری)، جهت ارزیابی استاد راهنما، «*باید دید که آیا استاد راهنما در کار خود و در وعده‌هایی که می‌دهد خوش قول و منظم بوده؟ سخت‌گیری و توقع خارج از عرف و قوانین آموزشی داشته؟ آیا اعتماد متقابل بین استاد راهنما و دانشجو وجود داشته؟*». یکی از دانشجویان (دکترای عمومی) نیز بیان کرد که «*استادی که قراره پایان‌نامه یه دانشجو را راهنمایی کنه باید در دسترس دانشجو باشه حتی در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی باید سؤالات دانشجو رو پاسخ بده*». همچنین دانشجوی دیگر اظهار داشت که «استاد نباید به دانشجو

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-07]

نگاه بالا به پایین داشته باشه البته دانشجو نیز باید وظایف خود را طبق نظر استاد راهنما به خوبی انجام بده. باید اعتماد متقابل وجود داشته باشه و دانشجو در پرسیدن سؤالات و جاهایی که بلد نیست احساس راحتی کنه».

طبقه «اخلاق حرفه‌ای» روی وظایف تخصصی استاد راهنما متمرکز است که شامل ۲۶ کد با موضوعات متعدد است که از فرآیند انتخاب عنوان پایان‌نامه تا دوران پس از دفاع نهایی پایان‌نامه را پوشش می‌دهد.

در این خصوص یکی از مشارکت‌کنندگان (عضو هیأت‌علمی با مرتبه دانشیاری) بیان کرد که *«استاد راهنما بایستی بر تمام مراحل کار دانشجو اعم از انتخاب موضوع، انتخاب استاد راهنمای دوم و مشاور در صورت لزوم، نوشتن پروپوزال، کار عملی پایان‌نامه، جمع‌آوری اطلاعات نگارش پایان‌نامه، تهیه مقاله پایان‌نامه، آماده‌سازی مطالب برای جلسه دفاع... نظارت دقیق داشته باشد»*. همچنین یکی از دانشجویان (دکترای تخصصی Ph.D) در خصوص ارزیابی استاد راهنما بیان کردند که *«باید ارزیابی کرد که آیا استاد راهنما سعی در رفع موانع سر راه دانشجو داشته است یا دانشجو را به حال خود رها کرده؟، با اعضای تیم تحقیق شامل اساتید راهنما و مشاور جلسات منظم جهت هدایت بهتر پایان‌نامه و استفاده به موقع از نظرات اعضا کرده است؟ دانشجو را ملزم به ارائه گزارش‌های دوره‌ای کرده؟ هزینه‌هایی که دانشجو متحمل میشه را بررسی کنه و بر اساس پروپوزال مصوب پرداخت کنه»*.

بحث

این پژوهش با هدف شناسایی عناصر مهم در ارزیابی استاد راهنمای پایان‌نامه دانشجویان علوم پزشکی انجام شد. مطابق تحلیل داده‌ها، آیتم‌های ابزار ارزیابی استاد راهنمای شامل ۵۰ کد در در قالب سه طبقه شامل «توانمندی استاد راهنما»، «اخلاق عمومی» و «اخلاق حرفه‌ای» به دست آمد. در مطالعه‌ی حکاک و همکاران که با روش کیفی به منظور شناسایی چالش-های پژوهشی در دانشجویان تحصیلات تکمیلی انجام گردید به این مهم تأکید شد که نقش اساتید در امر پژوهش دارای دامنه‌ای وسیع است که از راهبری تخصصی علمی تا یک میانجی عاطفی و تسهیلگر را پوشش می‌دهد(۱۸).

مهارت و توانمندی استاد راهنما یکی از مهم‌ترین عوامل تأثیر گذار در مدیریت پایان‌نامه، به دست آوردن نتایج کاربردی و رضایت دانشجویان است. در این پژوهش مهارت‌ها و توانمندی استاد راهنما در قالب ۹ کد به دست آمد که در جدول ۲ نتایج آورده شده است.

نتایج این پژوهش نشان داد مهارت‌های فردی از جمله مهم‌ترین عوامل فنی و موانع پژوهشی محسوب می‌شود که طبق یافته‌های پژوهش‌های متعدد، این مهارت‌ها شامل تسلط روی روش‌های تخصصی تحقیق، تسلط استاد به موضوع مورد تحقیق، آشنایی با زبان انگلیسی، تسلط بر برخی نرم‌افزارهای عمومی، تسلط بر نرم‌افزارهای تخصصی، روش‌های تخصصی جستجو، پایگاه‌های تخصصی، مهارت تدوین مقاله به انگلیسی و آشنایی با نشریات تخصصی حوزه مطالعاتی خود است(۱۸تا۲۲). همچنین مهارت و قدرت مدیران پژوهشی دانشگاه‌ها و اساتید و مدیران گروه در هدایت نظارت و ارزشیابی تحقیقات نقش اساسی دارد و باعث ایجاد انگیزه در دانشجویان برای انجام کارهای پژوهشی می‌شود(۲۳).

در این پژوهش مصادیق «اخلاق عمومی و هنجارهای عام» در ۱۵ کد به‌دست آمد(جدول ۲).

مهارتهای ارتباطی یکی از ابعاد بسیار مهم در خصوص تعامل استاد و دانشجو برای پیشبرد پایان‌نامه است(۲۱). همچنین عوامل انگیزشی دانشجویان نیز از عوامل بسیار مهم در افزایش کیفیت پایان‌نامه است و در همین راستا در مطالعه‌ی حکاک و همکاران(۱۸)، سرخابی(۲۲)، کریمیان و همکاران(۲۴) به عوامل مهم کاهش انگیزه و فشارهای روانی دانشجویان و محققان پرداخته است که ضرورت ایجاد انگیزه و حمایت از طرف استادراهنما را دوچندان می‌کند(۲۵).

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-07]

همچنین طبق مطالعات مختلف، مصادیق اخلاق پژوهشی شامل اقتباس از آثار بدون استناد کافی، عدم اجرای کامل موضوع پژوهش، عدم اجرای روش تحقیق، حذف قسمتی از داده‌ها، دستکاری در منابع مورد استفاده، فشار ناشی از حامی مالی تحقیق برای انجام روش‌های غیراخلاقی و استفاده از آثار قبلی خویش بدون رعایت ضوابط لازم و اجرای درست است(۲۶و۲۷) که این پدیده می‌تواند به دلائل مختلفی مثل فشار رقابتی مستمر به پژوهشگران برای چاپ مقالات بیش‌تر، عدم توجه کافی به اخلاق در پژوهش، عدم برخورداری پژوهشگران از آموزش مناسب، کمبود کارشناسان و مدرسان اخلاق پزشکی، فقدان منابع علمی و ضعف مراجع نظارتی برای امور پژوهشی، داده‌سازی و ارائه کار به سازمان‌های واسطه(۲۵)، فشار زمانی جهت چاپ مقاله، عدم توانایی دانشجویان و تخصیص نمره به مقاله برای پایان‌نامه(۱۸و۲۸) روی دهد. بنابراین باید به نقش و عملکرد استاد راهنما در افزایش انگیزه و اعتماد به نفس دانشجویان و نیز کاهش فشارهای روانی در دوران انجام پایان‌نامه، دسترسی بهتر دانشجو به استاد راهنما، افزایش تعاملات و پاسخ‌گویی و به طور کلی رعایت اصول اخلاق عمومی توجه کرد.

به طور کلی عملکرد مطلوب یا نامطلوب استاد راهنما در زمینه اخلاق حرفه‌ای یا وظایف تخصصی مرتبط با راهنمایی پایان‌نامه دانشجو، می‌تواند تأثیرات مثبت یا منفی فراوانی روی دانشجو و نیز دستاوردهای پژوهش داشته باشد(۱۸). در این پژوهش ۲۶ کد به عنوان مصادیق وظایف تخصص یا اخلاق حرفه‌ای به دست آمد. در راستای پژوهش حاضر، موانع تأثیرگذار بر پژوهش از نظر واتی (Watty) و همکاران شامل عدم مشارکت استاد در نوشتن پروپوزال، پایان‌نامه، تدوین ادبیات تحقیق، ابزار جمع‌آوری داده‌ها و تحلیل داده‌ها و پیگیری مراحل انجام پایان‌نامه، ارائه بازخورد به دانشجو در خصوص پیشرفت کار بود(۲۹).

در مطالعات متعدد به اهمیت کیفیت پایان‌نامه و راه‌کارهای آن پرداخته شده است که شامل نظارت اساتید و کارشناسان مرتبط، انتخاب موضوعات پژوهشی متناسب با نیازهای واقعی جامعه، کاربردی بودن و تازگی موضوع، توجه به استعداد و توانایی دانشجویان(۱۸)، ارائه نمره به کیفیت کار، تهیه راهنمای انجام کار، ارزیابی کیفی روش اجرای پژوهش، استفاده از شاخص‌های رایج علم سنجی مانند شاخص اثرگذاری و میزان استناد، ثبت اختراع و نوآوری یا تولید آورده مالی یا بهبود روند(۱۸و۳۰و۳۱)، توجه به عوامل انگیزشی دانشجویان(۳۲) هدف‌مندسازی پژوهش است(۲۲) که موانع اصلی ارتقای کیفیت پایان‌نامه شامل عدم پایش و راهبری مناسب استاد راهنما، بی‌انگیزگی دانشجویان، بی‌توجهی سازمان‌ها به نتایج پژوهش، عدم تزریق نتایج حاصل از تحقیقات به جامعه و موانع فرهنگی در پژوهش است(۲۳و۲۵). در این مطالعه نیز این عوامل به عنوان وظایف حرفه‌ای و تخصصی استاد راهنما به دست آمد که لازم است ابتدا، اساتید و دانشجویان خودآگاهی خود را در خصوص این موارد افزایش دهند و در مرحله بعد، مورد پایش و ارزیابی قرار گیرند.

محدویت‌های پژوهش، عدم تمایل و همکاری برخی اساتید و دانشجویان جهت مشارکت در پژوهش به دلیل عدم اعتقاد به ارتقای کیفیت بود.

پیشنهاد می‌شود جهت آشنایی بهتر اساتید راهنما و دانشجویان با وظایف متقابل همدیگر، جلسات توجیهی مناسب، مکرر و به موقع برگزار گردد. همچنین پیشنهاد می‌شود ارزشیابی استاد راهنما به بخش ارزشیابی اساتید اضافه شود.

نتیجه‌گیری

ارزشیابی استاد راهنمای پایان‌نامه دانشجویان، مستلزم شناسایی عناصر و اجزای ابزار ارزیابی است که از نتایج اصلی این مطالعه، شناسایی ۵۰ عنصر مهم، در ۳ طبقه اصلی شامل توانمندی استاد راهنما، اخلاق عمومی و اخلاق

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-07]

حرفه‌ای است. شناخت وظایف عمومی و اختصاصی استاد راهنما، می‌تواند در فرآیند ارزیابی آنها کمک کننده باشد و در فرآیند ارزشیابی اساتید مورد استفاده قرار گیرد.

قدردانی

از تمامی اساتید و دانشجویان گرامی که در این پژوهش مشارکت داشته‌اند تقدیر و تشکر می‌گردد. این مقاله مستخرج از طرح پژوهشی «طراحی، روان‌سنجی و به‌کارگیری ابزار ارزشیابی استاد راهنمای پایان‌نامه دانشجویان تحصیلات تکمیلی» با کد اخلاق به شماره IR.NASRME.REC.1400.186 است. این پروژه با حمایت مالی مرکز ملی تحقیقات راهبردی آموزش پزشکی، تهران، ایران با شماره طرح ۹۹٤۰٦٦ انجام شده است.

منابع

1. Wong BM, Headrick LA. Application of continuous quality improvement to medical education. Medl Educ. 2021; 55(1): 72-81.
2. Asgari H, Ashoorion V, Ehsanpour S. [Teaching and evaluation of field training course for health services management undergraduates: conventional and logbook methods]. Iranian Journal of Medical Education. 2016; 16: 552-560. [Persian]
3. Mahdavi S, Zare S, Naeimi N. [Comparison between student evaluation and faculty self-evaluation of instructional performance]. Research in Medical Education. 2014; 6(2): 51-8. [Persian]
4. Mohammadzadeh Z, Salehi K. [Pathology of scientific vitality and dynamism in scientific and academic centers: A study according to "Phenomenology"]. Quarterly Journal of the Macro and Strategic Policies. 2015; 3(11): 1-25. [Persian]
5. Phillips E, Pugh DS. How to Get a PhD: A Handbook for Students and their Supervisors. 6th ed.New York City: McGraw-Hill Education; 2015.
6. Eghbali J, Asadi A, Roustaee M. [Influsing factors on choosing supervisors from postgraduates' viewpoints in Agricultural Economic & Development college at Tehran university with Grounded TheoryApproach]. Journal of Agricultural Education Administration Research. 2017; 9(42): 59-73. [Persian]
7. Dietz AJ, Wadee AA, Keane M, Hay D. Effective PhD supervision: mentorship and coaching. Amsterdam: Rozenberg Publishers; 2010.
8. Shirbagi N, Kaveey S. [[Study of Directorial Role and Relationship of Supervisor and Student from Graduate Studentsâ Perspectives]. New Educational Approaches. 2012; 7(1): 1-26. [Persian]
9. Donald JG, Saroyan A, Denison DB. Graduate Student Supervision Policies and Procedures: A Case Study of Issues and Factors Affecting Graduate Study. Canadian Journal of Higher Education. 1995; 25(3): 71-92.
10. Mainhard T, Van Der Rijst R, Van Tartwijk J, Wubbels T. A model for the supervisor–doctoral student relationship. Higher education. 2009; 58: 359-73.
11. Jamshidi A, Dehghani M, Dorani K. [Qualitative analysis of how to interact with the teacher and student in the teaching-learning process: A case study of the University of Tehran]. The Journal of New Thoughts on Education. 2020; 16(1): 95-120. [Persian]
12. Dabbagh R, Azizpoor P. [Evaluating and ranking the criteria of choosing a supervisor with multi-criteria decision-making techniques "a case study of Urmia University of Technology"]. Iranian Journal of Engineering Education. 2020; 22(86): 39-53. [Persian]
13. Momeni M, Samimi B, Afshari MA, Maleki MH, Mohammadi J. Selection process of supervisor for doctoral dissertation using analytical network process (ANP): An Iranian study. Journal of Management and Strategy. 2011; 2(2): 63.
14. Heath T. A quantitative analysis of PhD students' views of supervision. Higher Education Research & Development. 2002; 21(1): 41-53.
15. Ziaee M, Miri M, Haji-Abadi M, Azarkar G, Eshbak P. [Academic staff and students' impressions on academic evaluation of students in Birjand University of Medical Sciences and Health Services]. Journal

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-07]

of Birjand University of Medical Sciences. 2006; 13(4): 9-15. [Persian]
16. Ghadirian L, Sayarifard A, Majdzadeh R, Rajabi F, Yunesian M. Challenges for Better thesis supervision. Med J Islam Repub Iran. 2014; 28: 32.
17. Jafari H, Keshmiri F, Darreh Shiri S, Abghari SK, Baghian N. [Explaining the Views and Experiences of E-teacher and E-learners about Virtual Education in Yazd Shahid Sadoughi University of Medical Sciences]. Journal of Medical Education and Development. 2020; 15(2): 116-28. [Persian]
18. Hakkak M, Hozni S, Morovati H, Akhlaghi T. [Research Diagnosis in Postgraduate Students of Guilan University of Medical Sciences]. Research in Medical Education. 2018; 10(2): 46-57. [Persian]
19. Rezaei M, Hosseinpur A. [Investigating Research Skills of Graduate Students of Sari Agricultural Sciences and Natural ResourcesUniversity]. Agricultural Extension And Education Research. 2015; 8(1): 1-15. [Persian]
20. Fazlellahi SA. [Avamele Bazdarandeh Moaser Bar Pazhooheshhaye Daneshjooeii]. Islām va Pazhūheshhāye Tarbīyatī. 2012; 4(1): 165-84. [Persian]
21. Murtonen M, Olkinuora E, Tynjälä P, Lehtinen E. Do I need research skills in working life?: University students' motivation and difficulties in quantitative methods courses. Higher Education. 2008; 56(5): 599-612.
22. Sorkhabi M, Sohrabi M, Goldasteh A, YousefiA SS. [Tahlili Bar Vaziyate Avamele Moaser Bar Tajareb Pajoohiye Daneshjooyane Tahsilat Takmili Va Taghirate An Dar Daneshgah Shahid Beheshti]. Iranian Higher Education. 2016; 8(1): 1-18. [Persian]
23. Arshadi Bostanabad M, Shirzad G, Motazedi Z, Asghari E, Safari A. [Barriers of nurses' participation in clinical research in Tabriz training centers, 1393]. Iranian Journal of Nursing Research. 2015; 10(3): 43-51. [Persian]
24. Karimian Z, Sabbaghian Z, Saleh Sedghpour B, Lotfi F. [Internal Obstacles in Research Activities: Faculty Members' Viewpoints in Shiraz University of Medical Sciences]. Iranian Journal of Medical Education. 2012; 11 (7): 750-763. [Persian]
25. Farhadpoor MR. [Investigation the Barriers of the Dissertation-based Scientific Products of Khuzestan Science and Research Branch of Islamic Azad University Students]. Higher Education Letter. 2016; 8(32): 53-76. [Persian]
26. Safarzadeh MH, Beygzadeh B. [Research misbehavior and its related factors in accounting]. Journal of Accounting Knowledge. 2015; 6(23): 99-134. [Persian]
27. Moghtaderi A, Dahmardeh M. Fraud and misconduct in medical research. 2012.
28. Noori Hekmat S, Rezaei M, Dehnavieh R. [Effective Factors on Postgraduate Students Research experience in Kerman University of Medical Sciences]. Research in Medical Education. 2016; 8(3): 34-44.[Persian]
29. Watty K, Bellamy S, Morley C. Changes In Higher Education And Valuing The Job: The Views Of Accounting Academics In Australia. Journal Of Higher Education Policy And Management. 2008; 30(2): 139-51.
30. Tirgar A, Yaminfirooz M, Dehghan Z. [Qualitative evaluation of research activities using the same keywords]. Caspian Journal of Scientometrics. 2014; 1(1): 13-18. [Persian]
31. Nakhaee N, Nikpour H. [Investigation of medical students opinions on research fraud in thesis and its frequency]. Strides in Development of Medical Education. 2005; 2(1): 10-7.[Persian]
32. Mahmud S, Bretag T. Postgraduate research students and academic integrity: 'It's about good research training. Journal of Higher Education Policy and Management. 2013; 35(4): 432-43.

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-07]

Exploring the Important elements in the evaluation of the thesis supervisor of medical students: A qualitative research

Behzad Fouladi Dehaghi[1], Elham Jahanifard[2], Zahra Farshadzadeh[3], Effat Abbasi Montazeri[4], Elham Maraghi[5], Akbar Babaei Heydarabadi[6]

Abstract

Introduction: *Introduction: The evaluation of the student dissertation supervisor is one of the important issues in improving the scientific and research level of students that has received less attention. Therefore, this study endeavored to identify the components of evaluation instruments of medical students' dissertation supervisors.*
Methods: *This study was conducted with a qualitative approach and conventional content analysis method in the academic year 2021 in Ahvaz University of Medical Sciences. After reviewing the available articles and texts, the interview guide questions in a group discussion session with the participation of the research team; designed. Data were collected through structured interviews (electronically) and group discussion, and by purposeful sampling of stakeholders. The proposed Lundman and Graneheim steps were employed to analyze the data.*
Results: *In this study, 22 faculty members and 10 students participated, which was collected from data analysis; 260 initial codes were obtained and after the final analysis in group discussion sessions, 50 codes were classified into three categories. Nine codes were obtained in the category of Supervisor Capacity, 15 codes in the category of General Ethics, and 26 codes in the category of Professional Ethics.*
Conclusion: *In this study, 50 major factors were identified as elements and components of the evaluation instruments of the student's dissertation supervisor that can be used in the evaluation process of professors.*

Keywords: Evaluation, Supervisor, Thesis, Medical students

Addresses:
1. Associate professor, Department of occupational health engineering, school of public health, Ahvaz Jundishapur University of Medical Sciences, Ahvaz, Iran. bdehaghi@gmail.com
2. Associate professor, Department of Medical Entomology and Vector Control, School of Public Health, Ahvaz Jundishapur University of Medical Sciences, Ahvaz, Iran. elham.jahani56@gmail.com
3. Assistant Professor, Department of microbiology, School of medicine, Ahvaz Jundishapur University of medical sciences, Ahvaz, Iran. zahra.farshadzadeh@gmail.com
4. Assistant Professor, Department of microbiology, School of medicine, Ahvaz Jundishapur University of medical sciences, Ahvaz, Iran. ea1347@yahoo.com
5. Assistant Professor, Department of Biostatistics and Epidemiology, Faculty of Health, Ahvaz Jundishapur University of Medical Sciences, Ahvaz, Iran. e.maraghi@gmail.com
6. (✉) Assistant Professor, Department of Health Education & Health Promotion, school of public health, Ahvaz Jundishapur University of Medical Sciences, Ahvaz, Iran. babaeinmz2056@gmail.com

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-07]